

П. С. Гаджієва

студентка 1 курсу магістратури, спеціальність «Право»,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Науковий керівник: к.ю.н., доц. К. Ю. Кармазіна

ПРИНЦИП РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ СУДОМ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Ефективне та справедливе правосуддя неможливе без певних правил його здійснення. Одним із принципів, що впливає на оперативний захист прав у судовому порядку, є принцип розумності строків розгляду справи судом. Так, важливість цього принципу підтверджується Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), де зазначається, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи *унпродовж розумного строку* незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [1, ст. 6]. Виходячи з суті наведеної норми, можна відзначити, що принцип розумності строків є складовою основоположного права на справедливий суд й, відповідно, є неможливим без нього, що підтверджується численними рішеннями Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Універсальність принципу розумності строків розгляду справи судом пояснюється не лише його закріпленням у міжнародних договорах, але й тим, що він реалізується у всіх видах процесу: цивільному, адміністративному, кримінальному тощо. Важливість дотримання цього принципу також виражається його закріпленням у Конституції України серед основних засад судочинства [2, ст. 129]. Так, незважаючи на загальну значимість дотримання розумних строків при здійсненні правосуддя, його зміст має певні відмінності залежно від виду процесу та обставин конкретної справи, про що вказується у наведеному вище положенні Конвенції.

Для пояснення й розкриття сутності розумності строків розгляду справи судом необхідно здійснити порівняльний аналіз його ролі й місця у різних видах процесу, а також практики ЄСПЛ щодо його тлумачення.

Активна дискусія щодо процесуальних строків та їх розумності в Україні розгорнулась у 2017 році з прийняттям Закону України «Про

внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», з чого й почалось нове бачення визначення процесуальних строків.

Відповідно до Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) [3, ст. 113], Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) [4, ст. 120], Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) [5, ст. 118], строки, в межах яких вчиняються процесуальні дії, встановлюються законом, а якщо такі строки законом не визначені, – встановлюються судом. Щодо строків, які встановлює суд для вчинення процесуальних дій, то у ч. 1 ст. 114 ГПК, ч. 1 ст. 122 ЦПК, ч. 1 ст. 119 КАС закріплено вимогу щодо їх розумності. За змістом ч. 2 зазначених статей ГПК, ЦПК та КАС законодавець конкретизував, що розумним є строк, якщо він передбачає час, достатній з урахуванням обставин справи для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню: господарського, цивільного, адміністративного судочинства. Так, всі наведені процесуальні кодекси встановлюють, що «розумність» визначається поняттям «достатність» у кожній конкретній справі, але без їх конкретизації.

У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) встановлюється, що кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи *в розумні строки* незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону [6, ст. 21]. Також необхідно зауважити, що законодавець шляхом уніфікації зазначених норм втілює єдиний підхід до розуміння принципу розумності строків у різних видах процесу, а також закріпив його у статтях про основні засади судочинства [3, ст. 2; 4, ст. 2; 5, ст. 2; 6, ст. 7].

Аналогічне визначення розумності строків розгляду справ надається у постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення», відповідно до якої розумним, зокрема, вважається строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невинуватених зволікань) судового захисту [7, п.3].

Інша ситуація склалася з Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), в якому принцип розумності як за-

сада здійснення такого виду судочинства взагалі не встановлено, а також не зазначено цю вимогу щодо здійснення процесуальних дій. На нашу думку, такий підхід є виправданим з точки зору детальної регламентації строків у КУпАП. Також необхідно відмітити, що у разі порушення імперативних вимог щодо строків, суди можуть посилатись на положення ст. 129 Конституції України, оскільки вони є нормами прямої дії [2, ст.8].

Більш чітке роз'яснення категорії «розумність» надається у практиці ЄСПЛ. Відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [8, ст. 17] суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права. Враховуючи зазначені положення, рішення ЄСПЛ мають практичне значення для правильного тлумачення норм й принципів Конвенції. Наприклад, у справі «Сасенко та інші проти України» ЄСПЛ констатував порушення Україною пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю цивільних проваджень та зазначив, що розумність тривалості судового розгляду повинна оцінюватися у світлі обставин справи та з урахуванням таких критеріїв: *складність справи, поведінка заявників і відповідних органів влади, а також важливість предмета спору для заявників* [9, п. 7].

Також у справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ роз'яснив, що строк, який можна визначити розумним, не може бути однаковим для всіх справ, і було б неприродньо встановлювати один строк в конкретному цифровому вираженні для усіх випадків [10].

Отже, порівняльний аналіз норм українських процесуальних кодексів дозволяє зробити висновок, що принцип розумності строків розгляду справи судом реалізується у багатьох з них відповідно до положень Конституції України та Конвенції. Однак, важливість подальшого розвитку цього принципу пояснюється тим, що існує з одного боку проблема завантаженості судів справами, що роками не можуть бути вирішені, а з іншого – порушення права осіб на справедливий суд, гарантоване Конвенцією.

Відповідно до Указу Президента України (далі – Указ) «Про Національну стратегію у сфері прав людини» однією з проблем є надмірна тривалість проваджень в адміністративних, цивільних та кримінальних справах [11, § 4]. На основі цього Указу Кабінету Міністрів

Україні необхідно у тримісячний термін затвердити План дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021 – 2023 роки. На наш погляд, в рамках цього процесу доцільно було б внести певні зміни до процесуального законодавства України щодо посилення ролі альтернативних способів вирішення спорів як засобів пришвидшення здійснення правосуддя у розумні строки. Ці зміни дозволять зменшити завантаженість судів, оскільки використання альтернативних форм вирішення спорів, як показує практика, здійснюється ефективніше, а головне – й справді у розумні строки.

Список використаної літератури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215.

2. Конституція України: Основний Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення 24.03.2021).

3. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 24.03.2021).

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 24.03.2021).

5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 24.03.2021).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 24.03.2021).

7. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: рішення пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 17.10.2014 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text> (дата звернення 24.03.2021).

8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення 24.03.2021).

9. Саєнко та інші проти України: рішення ЄСПЛ від 27.03.2017 р по справі № 39167/08. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c10#Text (дата звернення 25.03.2021).

10. Броуган и другие против Соединенного Королевства: решение ЕСПЧ от 29.11.1988 г. по делу № 11209/84; 11234/84; 11266/84; 11386/85. URL:

<https://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/brougan-i-drugie-protiv-soedinennogo-korolevstva-postanovlenie-evropejskogo-suda/> (дата звернення: 25.03.2021).

11. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента від 24.03.2021 р. № 119/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537> (дата звернення 25.03.2021).